

Mumiefundet fra Qilakitsoq

Af J. P. Hart Hansen, Jørgen Meldgaard og Jørgen Nordqvist

En del af tidsskriftets læsere husker sikkert det fascinerende billede af ansigtet hos en 500 år gammel grønlandsk barnemumie på forsiden af et af tidsskriftets numre i 1978. Konservator Gerda Møller fra Nationalmuseets konserveringsafdeling for jordfund beskrev da fundet af 8 mumificerede grønlændere og deres velbevarede beklædningsgenstande, de ældst kendte i den arktiske verden.

Mumierne viste sig at være to børn på henholdsvis 1/2 år og 4 år, begge drenge, og seks voksne kvinder fra 18 til 50 år gamle. Alle var fuldt påklædt med yder- og inderpels samt kamikker. Ligene lå i to grave få meter fra hinanden i en klippespalte under et klippeudhæng. Gravene var dækket af flade sten, og klippeudhænget havde beskyttet mod direkte nedbør, regn, slud, sne, samt direkte sollys. Endvidere var der afløbsmuligheder for væde gennem gravenes bund, og den udtørrende arktiske vind kunne passere gennem mellemrum i stenene.

Sammen med den lave temperatur og lave luftfugtighed på stedet medførte disse forhold, at de døde ikke var gået til

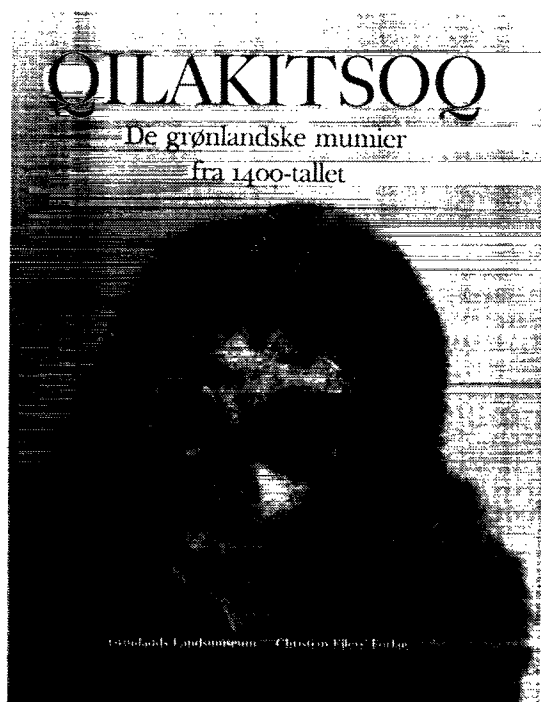
grunde ved almindeligt henfald, men at de var tørret ind, det vil sige mumificeret, inden almindelig forrådnelse og henfald havde fundet sted. Til disse processer kræves nemlig vand, idet bakterier og nedbrydende enzymer ellers ikke kan udfolde deres aktivitet.

Sammen med de døde fandtes et betydeligt antal løse beklædningsgenstande, yderpelse, bukser og kamikker, endvidere løse skind, formentlig telt- og briksekind.

Fundet kunne ved kulstof-14 datering på Nationalmuseet henføres til år 1475 e. Kr. +/- 50 år.

På grund af fundets alder og de døde menneskers og dragternes velbevarethed har fundet vist sig at være af væsentlig betydning i den arktiske verden. Vi står her over for de jordiske rester af grønlandske eskimoer, som levede i en tidsperiode, hvor der stadig må antages at have været nordboer i Østerbygden i Sydgrønland. Beklædningsgenstandene er de ældst kendte eskimodragter i verden.

Gerda Møller omtalte i sin artikel, hvorledes man påbegyndte konserveringsarbejdet og samtidig et større vi-

*»Qilakitsoq – de grønlandske mumier fra 1400-tallet«
udgivet af KNK, Grønlands Landsmuseum og Christian
Ejlers' Forlag. Den populærvidenskabelige bog er nu
udkommen på grønlandsk og dansk, mens en engelsk udgave
er på vej.*

denskabeligt undersøgelsesarbejde. Dette er nu afsluttet foreløbigt med udgivelsen af Grønlands Landsmuseum's populærvidenskabelige bog om mumiefundet: Qilakitsoq – de grønlandske mumier fra 1400-tallet.

Selve konserveringsarbejdet var en betydelig udfordring for Gerda Møller, idet man ikke tidligere havde konserveret så gamle, stive og indtørrede dragter af ugarvet skind som de foreliggende. Dragterne og skindene var meget stive og vanskelige at arbejde med, snavsede med tykke svampebelægnings. Man kunne hverken opmåle eller beskrive dragterne eller med sikkerhed angive de benyttede skindtyper. Efter omfattende forundersøgelser gennemførtes det store konserveringsarbejde. De fire bedst be-

varede mumiers beklædning blev behandlet uden at være taget af mumierne, mens de øvrige dragter blev taget af og derefter konserveret sammen med de mange løse dragter og skind.

Det samlede materiale af dragter og skind er udførligt beskrevet i landsmuseets bog. Dragterne adskiller sig ikke væsentligt fra senere tiders eskimodragter. De døde var iført en sælskindspels yderst og halvlange bukser af sæl eller renskind. Inderst var de iført fugleskindspelse og i et tilfælde små inderbukser af sælskind. Endvidere bar de kamikker, der bestod af en indvendig kamikstrømpe af sæl- eller renskind og en ydre støvle af afhåret sælskind.

Dragterne er syet med stor omhu og har ydet fremragende isolation mod de

kolde omgivelser, men har dog samtidig givet mulighed for, at dragterne kunne lade overskudsproduktion af varme slippe ud, således at man kunne undgå, at den pågældende kom til at svede.

Dragterne var ofte smukt syet med tydelig sans for et smukt design. Fugleskindspelsene var syet sammen af skind fra flere forskellige fuglearter, idet man udnyttede kendskabet til fjerdragternes forskellige tæthed. Skind med tæt fjerdragt brugtes, hvor man skulle holde på varmen, mens mere løs fjerdragt anvendtes ved håndled og hals, således at eventuel overskudsvarme kunne undslippe her.

Samtidig med konserveringsarbejdet påbegyndtes et større tværvenskabeligt undersøgelsesarbejde, som omfattede forskere fra mange specialer inden for kulturhistorie, læge- og naturvidenskab. Disse undersøgelser blev startet for at

forsøge at få svar på de mange spørgsmål, som umiddelbart rejste sig. Hvem var de gravlagte mennesker, hvad var deres køn, og hvor gamle var de? Hvad var de døde af, og hvornår var de gravlagt? Det var rimeligt at forsøge at anvende den moderne videnskabs forskellige metoder til at prøve at få svar på disse spørgsmål og mange andre. Kunne man lære noget om de døde daglige liv, deres sygdomme og miljøforhold? Hvilke fangst dyr jagede de, og hvad spiste man på dette tidspunkt omkring 250 år før Hans Egede's ankomst til Grønland.

Resultaterne af de mange undersøgelser er beskrevet i bogen. Når alle videnskabelige rapporter er afsluttet, søges de publiceret i et særligt bind af Meddelelser om Grønland.

Undersøgelserne gav svar på en række af de stillede spørgsmål, dog ikke

Fra KNK, Grønlands Landsmuseums permanente udstilling af mumierne fra Qilakitsoq. Foto: Erik Holm, KNK.

alle. Således ved vi fortsat ikke med sikkerhed, hvad mumierne døde af. I et tilfælde, hos en af de ældste kvinder, omkring 50 år gammel ved dødens indtræden, viste det sig imidlertid, at der var udbredt nedbrydning af kraniebunden, formentlig på grund af en kræftsvulst, udgået fra næse-svælgrummet. Denne kræfttype er i dag hyppigt forekommende blandt personer af eskimoisk afstamning i hele det arktiske område. Den pågældende har været i sin sygdoms slutstadium og må snarest antages at være død af sygdommen.

I de øvrige tilfælde kender vi ikke med sikkerhed dødsårsagen. Imidlertid må det erindres, at det ikke har været muligt at undersøge de fire bedst bevarede mumier nøjere indvendigt på grund af hensynet til dragterne, som sad på plads. Undersøgelsen af disse mumier var næsten udelukkende begrænset til røntgenundersøgelse. Af mulige dødsårsager kan nævnes epidemiske sygdomme, drukning, forfrysning, sult og forgiftning. Den 4-årige dreng led formentlig af mongolisme (Down's syndrom), og han har utvivlsomt haft svært ved at klare sig. På grund af en hofte-skade har han kun vanskeligt kunnet gå, og det kan ikke ganske udelukkes, at han er blevet ombragt. På grund af sine handicaps har han også haft større mulighed end de raske jævnaldrende for at dø som følge af sygdom eller ulykke.

Det mindste barn på 1/2 år frembød ingen tegn på sygdom eller overlast, men det kan ikke udelukkes, at barnet kan være ombragt eller måske levende begravet sammen med sin døde mor. Dette var undertiden skik i tidligere

tidens Grønland, når man ikke kunne finde en anden til at amme det efterladte barn.

Det har heller ikke været muligt at afgøre, om de pågældende er døde og gravlagt samtidig, eller om de er døde og gravlagt med måske årtiers mellemrum. Kulstof-14 dateringsmetodens nøjagtighed er ikke stor nok til at hjælpe os. Flere forhold tyder imidlertid på, at ikke alle gravlægningerne er foretaget samtidig.

Er der fundet tegn på sygdomme, som har besværliggjort tilværelsen for mumierne, mens de levede? Ja, i et tilfælde fandt man et gammelt, ikke ophelet brud af et nøgleben, hvilket må have generet den pågældende kvinde under hendes daglige dont. Endvidere fandt man hos flere nedsat kalkholdighed af skelettet. Dette medfører, at knoglerne bliver mere skøre og derfor er mere tilbøjelige til at brække. Hos flere fandtes således sammentrykningsbrud af hvirvellegemer i rygsøjlen, formentlig forårsaget af stød, muligvis under strabadserende slædekørsel over isskruninger og andet uvejsomt terræn.

Undersøgelser af mumiernes tænder hjalp til ved alders- og kønsbestemmelsen. Yderligere bekræftedes det kendte forhold, at eskimoer, som lever af traditionel kost, ikke får huller i tænderne. Hos ingen af mumierne fandtes således huller i tænderne. Dette er i dag en udbredt folkesygdom i hele den arktiske verden på grund af tiltagende anvendelse af industrifremstillet føde med et højt kulhydratindhold. I øvrigt var tænderne særdeles slidt. Tænderne blev nemlig brugt som redskaber, hos kvin-

Fotografering med infrarødt lys viste, at alle de voksne kvinder var tatoveret. Tatoveringerne mindede meget om dem, som man finder på det kendte maleri fra 1654.

derne til at holde skind med, når de med ulo'en skrabede dem rene for spæk og senere til at blødgøre skindene med ved tygning.

Af andre spor af arbejde fandtes hos nogle på venstre tommelfingerne gl tværgående snitmærker. Disse er formentlig opstået ved, at neglen har været underlag, når senetråde og andet materiale er overskåret med ulo'en. Endvidere fandtes forandringer af neglene, således som det kan ses hos mennesker, der arbejder meget med hænderne i vand. Også vask af skind i gammel urin kan påvirke neglene, idet gammel urin

er alkalisk, og en sådan kemisk væske kan beskadige neglene.

Under mumieundersøgelserne blev der udviklet en særlig fotograferingsteknik med anvendelse af infrarødt lys, ved hvilken man kunne påvise tatoveringer, der ellers ikke var til at se i den mumificerede, mørke hud. Alle de voksne kvinder, bortset fra den yngste på 18–22 år, var tatoveret i ansigtet. Tatoveringerne var helt overvejende fremstillet med den såkaldte symetode, hvor en nål med en tilsodet tråd trækkes gennem huden. Der fandtes dog også eksempler på anvendelse af den såkaldte prikmetode,

hvor man i et hul i huden nedfører sod eller et andet farvestof.

De fleste af tatoveringerne lignede principielt hinanden, idet de dog hos en enkelt afveg markant. Tatoveringerne mindede meget om dem, som man finder på det kendte maleri fra 1654 af de fire eskimoer, som samme år var bortført fra Godthåbsfjorden af Danell, og som blev malet efter ankomsten til Bergen samme år.

Tatoveringerne kan formentlig ikke sige noget om den eventuelle familiemæssige samhørighed af de døde. Det kan imidlertid de vævstypeundersøgelser, som det lykkedes at udføre. Undersøgelseernes resultater fortæller i hvert fald, at nogle af de døde med sikkerhed *ikke* kan være i familie med hinanden. På den anden side er der intet vævstype-mæssigt til hinder for, at der i den ene grav lå en bedstemor med to døtre og et barnebarn og i den anden grav to søstre med en datter (spædbarnet blev ikke vævstypeundersøgt). Der var intet til hinder for, at de tre ældste kvinder i de to grave var søstre. Det er imidlertid ikke muligt at sige noget om graden af sandsynlighed for rigtigheden af denne familiesamhørighed.

Fundet af nogle afføringsknolde i en af mumienes tyktarm gav mulighed for at fortælle noget om den pågældendes kost. I tarminholdet fandt man hår fra sæl, rensdyr og snehare, dun fra fjeldtype og søkonge samt mange plantedele, mosser og store mængder blomsterstøv, endvidere små stykker nåletræsved samt sandkorn. Ved den såkaldte kulstof-13 analyse kunne det påvises, at 75 +/- 7 procent af de undersøgte mumiers kost

var kommet fra havet, det vil sige sæl, hvalros, fisk m.v., mens resten havde sin oprindelse på landjorden.

I tarminholdet fandt man også flere lus. Dette fund falder godt i tråd med, at der i hovedhårene hos alle fandtes mange luseæg og i hovedbunden ofte velbevarede mumificerede lus. Den tids grønlændere har nok alle været plaget af lus, ganske som det formentlig har været tilfældet i mange andre samfund, hvor hygiejnen ikke stod så højt. Fundet af lusene i tarminholdet giver belæg for, at de tidlige opdagelsesrejsendes fortællinger om indtagelse af lus var sande.

Mumiefundet har givet gode muligheder for at vurdere miljøforholdene, forurening m.v. for 500 år siden. Med særlig teknik er hovedhår fra mumierne og hår fra deres fangst dyr (skindene) undersøgt for indholdet af tungmetaller samt nogle nødvendige mikronæringsstoffer. Til sammenligning har man undersøgt hår og skind fra nutidige mennesker og dyr i Uummannaq distriktet. Undersøgelserne har vist, at nogle skadelige forureningsstoffer i dag indtages i større omfang end tidligere, og at visse vigtige næringsstoffer indtages i mindre mængde end ønskeligt. Disse forandringer er til dels betinget af den tiltagende globale forurening og en ændret, mere europæisk levevis. Sådanne forhold kan få indflydelse på sundhedstilstanden i Grønland. Mumiefundet har således givet os et betydningsfuldt, 500 år gammelt referencemateriale fra før den industrielle tidsalder til vurdering af de nutidige og fremtidige levevilkår i Grønland.